

СЕДАНА (ЧЕРНУШКА ПОСЕВНАЯ) ШИФОБАХШ ЎСИМЛИКНИНГ АНАТОМИК, КИМЁВИЙ ВА ТАБОБАТДАГИ АҲАМИЯТИ

Усманова Нозима Миробид кизи

Андижон Давлат Университети

Кимйо-биология факультети Кимйо йоналиши 203-гуруҳ талабаси

Nozixon81@gmail.com

И.Р.Аскарров

З.Х.Абдурахмонов

М.А.Моминова

Ўзбекистон “ТАБОБАТ” академияси раиси, кимйо фанлар доктори, профессори

Андижон давлат университети кимё кафедраси дотсент в.б., кимйо бойича

фалсафа доктори (PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17906256>

Аннотация: Ушбу ишда седана (*Nigella sativa*) ўсимлиги ва унинг шифобахш хусусиятлари ҳақида илмий ҳамда амалий маълумотлар берилади. Седана асрлар давомида халқ табобатида қўлланиб келинадиган ноёб доривор ўсимлик ҳисобланади. Унинг уруғи таркибида эфир мойлари, витаминлар, минерал моддалар ва биологик фаол бирикмалар мавжуд бўлиб, инсон саломатлигини мустаҳкамлашда муҳим роль ўйнайди. Ишда седананинг иммунитетни ошириш, яллиғланишга қарши, микробларга қарши, ошқозон-ичак фаолиятини яхшилаш каби терапевтик таъсирлари ёритилган. Шунингдек, унинг тиббиёт, парфюмерия ва косметологияда қўлланилиши ҳақида маълумотлар тақдим этилган. Таҳлиллар асосида седана ўсимлиги табиий даволаш манбаи сифатида юқори қийматга эга экани хулоса қилинади.

Калит сўзлар: барг, поя, гул, уруғ, мевалар, илдиз, тухумдон, асаб тизими, меъда, жигар, буйрак, сийдик тизими, тери, нафас олиш тизими, сут безлари, юрак, қон айланиш тизими

Ботаник тавсифи. Седана (лат. *Nigella sativa*, русча — Чернушка посевная) бўйи 40 сантиметргача ўсадиган бир йиллик ўтсимон ўсимликдир. Пояси тўғри ўсади, баъзан тармоқлаб кетади. Барглари патсимон, майда бўлиб, ўткир қисмларга бўлинган.

Гуллари кўпинча кўк ёки мови тусда бўлади, 5 та гул баргидан иборат. Мевалари кўп бўлимли қутича шаклида, ички қисмида кўп қора уруқлар бор.

Ўсимлик июль—август ойларида гуллайди, мевалари август—сентябрда пишиб етилади.

Географик тарқалиши. Седана Ўрта Осиёнинг айрим ҳудудларида ёввойи ҳолда учрайди. Шу билан бирга, инсон томонидан маданий усулда ҳам етиштирилади. У қуруқ ва қуёшли ҳудудларда яхши ўсади.

Ишлатиладиган органлари. Тиббиёт ва халқ табобатида асосан уруғлари ишлатилади. Улар тўлиқ пишган ҳолда йиғилаб, қуритилади ва қоронғу, қуруқ жойда сақланади.

Кимёвий таркиби. Седана уруғлари таркибида қуйидаги фойдали моддалар мавжуд: ёғли мойлар — 30–40% гача (уларнинг таркибида линол кислотаси, олеин кислотаси бор). Эфир мойи — 1,5% гача (унинг асосий қисми тимохинон моддасидир, у антибактериал таъсирга эга)

Флавоноидлар — (кверцетин, кемферол) антиоксидант хусусиятга эга

Стероидлар, сапонинлар, кумаринлар, калонидлар, минерал тузлар, витаминлар (А, Е, С)

Органик бирикмалар — танинлар, алькалоидлар ва кумаринлар

Бу моддалар седанани шифобахш, яллиғланишга қарши ва иммунитетни оширувчи восита сифатида қимматли қилади.

Таъсири ва шифобахш хусусиятлари. Седана уруғидан тайёрланган дамлама ва мой турли касалликларни даволашда кенг ишлатилади. Унинг таъсири кўп қиррали. Ички таъсири: меъда фаолиятини яхшилади, сийдик ҳайдайди, жигарни тозалади, ҳазмни енгилаштиради. Юрак-қон томир тизими: қон айланишни фаоллаштиради, холестеринни камайтиради. Асаб тизими: тинчлантиради, бош оғриғини енгилаштиради. Нафас тизими: бронхит, астма, йўталда нафас йўллари очади. Тери ва сут безлари: тери яллиғланишларини пасайтиради, аёлларда сутни кўпайтирувчи восита сифатида ишлатилади. Сийдик тизими: буйрак тошларини парчалашда ёрдам беради.

Халқ табобатида қўлланилиши: Седана халқ орасида энг қадимий табиий дори воситаларидан бири сифатида танилган

Тиш ва меъда оғриқларига қарши дамлама тайёрланади.

Болалардаги гижжаларни (паразитларни) чиқаришда ишлатилади.

Бавосилда оғриқни енгилаштириш ва яллиғланишни камайтириш учун уруғи мойи ёрдамида компресс қилинади. Тумов, ангина, бронхит ва астмада нафасни енгилаштиради. Аёлларда сут чиқаришни фаоллаштиради ва ҳайз даврида оғриқни енгилаштиради. Сийдик хайдаувчи ва ухлатувчи дори сифатида фойдаланилади.

Қадимги табиблар фикри. Қадимги шарқ табиблари, жумладан Ибн Сино, седанани кўп касалликларда тавсия қилган. Унинг ёзганларига кўра:

> “Седана инсон танасида тўпланиб қолган зарарли моддаларни чиқаради, ҳар хил касалликларнинг илдизини йўқотади”. Ибн Сино седанани қуйидаги касалликларда ишлатган: бош оғриғи, асаб фалажи, кўз касалликлари (глаукома, катаракта) сийдик тошлари ва буйрак оғриқлари астма, иситма ва сарик меъда ва жигар касалликлари

Замонавий тиббиётда аҳамияти. Замонавий тадқиқотлар шундан далолат берадики, седана дамламаси: бронхиал астмада нафасни енгиллаштиради, юрак ишини барқарорлаштиради, сийдик тошини майдалашда ёрдам беради антибактериал ва яллиғланишга қарши таъсир кўрсатади иммун тизимини кучайтиради

Тайёрлаш ва ишлатиш усуллари. 1. Дамлама:

0,5–1 г уруқ 1 стакан қайноқ сувда дамланади. Кунига 2–3 марта ичилади.

2. Мойли компресс: Седана уруғи мойи ёки вазелин билан аралаштирилади ва оғриқли жойга суртилади. Бавосил ва теридаги яллиғланишда фойда беради.

3. Асал билан аралашма: Седана мойи асал билан бирга истеъмол қилинса, меъда ва буйракдаги тошларга қарши самарали таъсир кўрсатади.

Хулоса. Седана — табиатнинг инсон соғлиги учун бебаҳо неъматларидан бири. Унинг таркибидаги эфир мойлари, минераллар ва антиоксидантлар организмни тозалайди, иммунитетни мустаҳкамлайди, ички аъзолар фаолиятини соғломлаштиради. Қадимги ва замонавий тиббиётда седана нафақат дори, балки профилактик восита сифатида ҳам катта аҳамият касб этади.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Асқаров И.Р. Онгологик касалликларни даволаш ва олдини олишда халқ табобатининг аҳамияти. – Ўзбекистон 2022 йил 7 июнда бўлиб ўтган “Шанхай ҳамкорлик ташкилоти давлатларининг замонавий соғлиқни сақлаш тизимида анъанавий (халқ) табобати интеграцияси” мавзусидаги ШХТ форумида сўзлаган нутқи. – Халқ табобати плюс. -2022, № 3(12).
2. Асқаров И.Р. Табобат қомуси. Т.: “Мумтоз соз”. -2019. - Б. 1142.
3. Асқаров И.Р. Сирли табобат. - Т.: Фан ва технологиялар нашриёт-матбаа уйи. 2021.- Б.1087.
4. Khan IA, Abourashed EA. Leung’s encyclopedia of common natural ingredients used in food, drugs and cosmetics. 3rd ed. John Wiley & Sons Inc: Hoboken (New Jersey): 2011.
5. Singh, R. P., Gangadharappa, H. V., & Mruthunjaya, K. (2017). Cuminum cyminum–A popular spice: An updated review. Pharmacognosy journal.
6. Singh G, Maurya S, DeLampasona MP, Catalan C. Chemical constituents, antimicrobial investigations and antioxidative potential of volatile oil and acetone extract of star anise fruits, Sci Food Agric 2006.Farooq A, Muhammad A, Hussaina AI, Muhammad S. Antioxidant and antimicrobial activities of essential oil and extracts of fennel (Foeniculum vulgare Mill.) seeds from Pakistan, Flavour Fragr J 2009.